

ISSN 0350-185x

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LXVI

*У СПОМЕН НА АКАДЕМИКА
ИРЕНУ ГРИЦКАТ*

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појковић, др Даринка Горџан-Премк,
др Милка Ивић, др Лили Лашкова, др Александар Лома,
др Софија Милорадовић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Предраг Пипер, др Слободан Ремејшић, др Андреј Н. Собољев,
др Живојин Сјанојчић, др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска,
др Драго Ђујић, др Виктор Фридман*

Главни уредник:

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2010

АКСИНИЯ ДЖУРОВА
Център за славяно-византийски проучавания
“Проф. Иван Дуйчев” към Софийския Университет

ОЩЕ ЕДИН РЪКОПИС НА АНТИМ ОТ ЯНИНА ОТ МОНАСТИРА В КАЛЕНИЧ (Предварителни бележки)

По-долу даваме кратко описание на ръкописа от Каленич. Ръкописът, на който попаднахме по време на посещението ни в манастира в Каленич през 1998 г. и по-късно през 2007 г. насочва към писаческата ръка и калиграфските умения на Антим от Янина. Ръкописът е Служебник (Литургикон), на който за съжаление са откъснати последните листи, където вероятно е била приписката, в която по традиция, макар и не винаги (виж например Suppl. Gr. 242), Антим е имал навика да отбелязва своето място на раждане – Янина.

Ключни зборови: ръкопис, Служебник, Антим от Янина, манастира в Каленич.

На Антим от Янина се приписват около двадесет ръкописа, изследвани от Линос и Мария Политис и допълнени от Г. Папазоглу.¹ Както е добре известно, този писач и калиграф е най-извест-

¹ POLITIS, Linos. *Un centre de calligraphie dans les Principautés danubiennes au XVIIIe siècle. Lucas de Buzău et son cercle.* – Xe Congrès International des Bibliophiles, Athènes 1977, 1–11, по-специално с. 8–9; Λ. Πολίτης και Μαρία Πολίτη. *Βυβλιογράφοι 17ου-18ου αιώνα. Συνοπτική καταγραφή*, in: Δελτίο τοῦ Ἱστορικοῦ και Παλαιογραφικοῦ Ἀρχείου, 1988–1989, 313–645, по-специално 352. Μοσφοτικὸ Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τράπεζας, Athènes 1994; Παπαζογλου, Γ. Κ. "Ἀντιμος ὁ ἐς Ἰωαννίνων, βιβλιογράφος τοῦ ις'αι", in: Ἠπειρωτικά χρονικά, 23 (1981), 335–345.

ният за своето време – првата половина на XVII в. Само за едно десетилетие – между 1634 и 1644 г. той ни е оставил двадесет ръкописа, които са прѣснати в различни библиотеки, като в един от тях – този от манастира *Метаморфоза* в Метеора (Cod. 6458) Антим е указал в приписката, че през 1616 г. е бил вече ѱеромонах и ученик на митрополита на Угровлахија Лука, бивш епископ на Бузеу.²

По подобие на ѱеромонах Порфириј, којто е бил рѣкоположен в манастира Дусику, близо до Трикала и боан, епископ на Ганохора, Антим от Јанина работи през првата половина на XVII в. И тримата писачи са работили във Влашко и обикновено не пропускат да отбележат в своите рѣкописи, че са ученици на Лука от Бузеу. От ѱеромонах Порфириј е запазен един рѣкопис от 1635 г. от манастира на таксиарха до Егон, писан със сребро върху оцветени в червено листи.³ За него проф. Линос Политис отбелязва, че тази практика да се оцветяват в пурпур листите на рѣкописите от пост-византијскиј период, по подобие на “codices purpureos” от VI в., порѣчани по времето на Јустиниан, го преврѣща в истински “vrai unicum”. По този въпрос, в последните години успех да прибавя още неколку рѣкописа с цялостно или частично оцветяване в пурпур съдържачи литургии (Cod. Str. 18 от Страсбург и от Център “Иван Дуйчев” – Suppl. D. gr. 1; Cod. D. gr. 64 и 36) – всичките от XVII–XVIII в., които следват подадената от Порифириј мода в тази насока, мода, която се проследява чак до началото на XIX в. и в славјанските рѣкописи (виж: Псалтира от Котел от XVIII в. от частната колекција на Павел Панов, Priv. Panov 8),⁴ а както ще видим

² Βεης, Ν. *Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεωρῶν, τόμος Α', κώδικες μονῆς Μεταμορφώσεως*, Ἀθῆναι, 1967, 698.

³ POLITIS, Linos. *Un centre*, p. 9.

⁴ DŽUROVA, Axinia. *L'étincelle allumée à Chypre*. Φύελλην, Studies in honour of Robert Browning, Venice, 1996, 75–90; IDEM, *Curiosité, eclectisme iconographique ou la nature des anges* (Cod. gr. 1912 (Ex. 18) de Strasbourg). Annuaire du Centre de Recherches Slavo-Byzantines “Ivan Dujčev” No 10, 2002, 57–71, ill. 494–515; IDEM, *Nouveaux renseignements sur les manuscrits grecs enluminés de la Bibliothèque de Strasbourg*, in: Byzantinische Forschungen. Internationale Zeitschrift für Byzantinistik herausgegeben von Walter E. Kaegi, Jr. Band XXIX, Amsterdam, 2007, 201–225; IDEM, *L'enluminure des manuscrits liturgiques grecs des XVIe-XVIIIe siècles (Conservatisme et innovations)*, in: Actes du VIe Colloque International de Paléographie Grecque, Drama, 21–27 septembre 2003, in: Vivlioamphiastis. Annexe

по-долу и в ръкописа, който е предмет на тази статия – Служебника от Каленич, gr. 1.

Най-младият от посочените трима ученици на Лука от Бузеу е йеромонах Антим от Янина. Ръкописите, които са запазени от него, свидетелстват за високо ниво на калиграфско изпълнение, макар че периодът, в който се лимитира неговата дейност е в рамките на едно десетилетие (1634–1644). Вероятно йеромонах Антим е бил, след смъртта на своя учител Лука от Бузеу, основен калиграф на принца на Влашко Матей Бесараб, както е видно от запазените приписки в ръкописите му, където в единия от 1641 г. той вкарва в диптисите имената на Матей войвода, жена му Домна Елина Данджулу и Стана, а в други две евангелия, едното от Йерусалим (Anast. 19) от 1643 г. и другото от Византийския музей в Атина от 1644 г. на първите две страници изобразява принца Матей Бесараб с неговата жена.⁵

Голяма част от достигналите до нас ръкописи са запазени в манастирите на Метеора, което е естествено, имайки предвид тесните връзки на Метеора с Влахия от една страна и от друга – на Метеора с родния град на йеромонах Антим – Янина.⁶ Само на Метеора в манастира Метаморфоза се намират четири негови ръкописи Cod. 217, 222, 223, 508, в Св. Анастасий – един (Cod. 19) и в Св. Стефан – един (Cod. 36).⁷ В тази насока представляват интерес публикуваните от Мария Деспина Зумбули приписки на Антим от Янина в няколко ръкописа от Лаврата на Св. Гора (Lavra H 45 /f. 24); Lavra H 56 (246) (f. 16r-v); Лавра А 97 (л. 222), в ко-

1, Athènes 2008, I–III, 489–508. A. Džurova, V. Velinova, I. Pateff, La parole et l'image. Manuscrits icônes et estampes du XVe au XXe siècle du Centre de Recherches Slavo-Byzantines "Ivan Dujčev" et de collections privées. Catalogue, Sofia, 2004, 27; A. Джурова, За съдбата на славянските ръкописи. Предварителни бележки за неизвестен славянски котленски псалтир от XVIII в. и ръкописи и фрагменти (Житие на Стефан Неманя от Стефан Първовенчани и Служба на Стефан Бранкович), Археографски прилози, бр. 25, Београд, 2005, 163–195.

⁵ POLITIS, L. *Un centre*, 10.

⁶ ZOUMBOULI, M. D. *Luc de Buzău et les centres de copie de manuscrits grecs en Moldovalachie (XVIe-XVIIe siècles)*, Athènes, 1995, 124–134.

⁷ Софиάνος, Δ. Ζ. *Τά χειρόγραφα τῶν Μετεώρων*, τόμος Γ', *Τά χειρόγραφα τῆς μονῆς Ἁγίου Στεφάνου*, Ἀθήναι, 1986, III, 100–102; πιν. ΚΘ', Λ', ΛΑ'; Βεης, Ν. *Τά χειρόγραφα*, 698.

ито се упоменават тези връзки, а така също контактите със Света Гора.⁸

Освен в Лаврата, ръкописи на Антим от Янина в Света Гора се намират манастирите Кутлумуш (Cod. 39 от 1635 г.); Ивирон (Cod. 4976 (856) от 1638 г.; Св. Андрей (Cod. 12 от 1638 г.); Дохиариу (Cod. 2920) и в скита Св. Анна (Cod. 766/1). В Лаврата, освен изброените три ръкописа с приписки, свидетелстващи за контактите между манастирските центрове, се намира и Cod. E 78 (526) от 1638 г.⁹ Останалите места с ръкописи на Антим от Янина, които засега са ми познати, са: Византийският музей в Атина (Cod. 85 от 1634 г.); Cod. 158 от 1640–1641 г.; в Александрия – Патриаршеският музей (Sinait. 1052); в Париж в Националната библиотека (Suppl. Gr. 242); в Националната библиотека в Атина (Cod. 816 и 2438); в Наксос (Филотей) Cod. 1. От изброените по-горе ръкописи, по-голяма част от които са датирани на базата на приписки, поставени от самия Антим от Янина или по водни знаци, става ясно, че известните ни около 20 ръкописи се лимитират в действителност в един тесен диапазон от около едно десетилетие (1634–1644 г.). Тяхното съдържание свидетелства, че йеромонах Антим е писал и украсявал предимно литургични текстове, акулутии, псалтири и евангелия. Т. е. това е една група украсени книги, които са характерни и за другите двама писачи и калиграфи от Епир, с които той работил, а именно: Гинос, иконом на Погоняни и Матей от Мира, ученик, също както и Антим, на митрополит Лука от Бузеу, по времето когато те са работили във Влахия.

Ръкописът, на който попаднахме по време на посещението ни в манастира в Каленич през 1998 г. и по-късно през 2007 г. и който насочва към писаческата ръка и калиграфските умения на Антим от Янина, не се различава по съдържание от изброените по-горе ръкописи. Той е Служебник (Литургикон), на който за съжаление са откъснати последните листи, където вероятно е била приписката, в която по традиция, макар и не винаги (виж например Suppl.

⁸ ZOUMBOULI, M. D. *Luc de Buzău*, 125–126.

⁹ Κάδας, Σ. *Τα εικονογραφημένα χειρόγραφα του Αγίου Όρους*. Θεσσαλονίκη, 2008, 62, πιν. 11γ.

гр. 242 от Париж), Антим е имал навика да отбелязва своето място на раждане – Янина.

По-долу даваме кратко описание на ръкописа от Каленич.

Служебник (Литургикон)

Код: Манастир Каленич, Гресо No 1 (Тъй като ръкописът няма сигнатура, ще го отбележим с Гресо 1, за да се отличава от славянските ръкописи, които се съхраняват в манастира).

Съдържание: Литургия на св. Йоан Златоуст.

Материал: хартия, I + 40 + I листи. Номерация липсва. Размер: 20 x 14,5 см. Текстът е в една колона, по 14 реда, с размери 9 x 15 см.

Воден знак: типът на водните знаци – три луни и котва с трилистник, които са едни от най-често срещаните в ръкописите на Антим от Янина и се лимитират в рамките на 30–40-те години на XVII в.

Подвързия: картон, обвит с кафява кожа. Бордюрите на горния и долния капак са идентични. Те са запълнени с разцъфнали клонки и птици, бити със злато. Вътрешните четири ъгъла са оформени с цветни бутониери. В средата на горния капак, растителни клонки образуват розета.

Вътрешните листи на горния и долния капак са оцветени в тъмно виолетово. Виж подобно оцветяване в ръкописите на последователите на Лука от Бузеу и Матей от Мира и в други ръкописи като: Литургии на Йоан Златоуст и Василий Велики (Cod. D. 64) от началото на XVIII в. или Служебника от Страсбург (Cod. Str. 18).¹⁰

На л. I и л. 1 са поместени, по-късни бележки.

Дата – около 1640 г.

Колофон – липсва

Тетради – пет тетради по осем листа

Писмо – архаизиращо литургическо, изписано от начало до край от една ръка, следваща традициите на своя учител Лука от Бузеу. То е изискано, свободно, с лек наклон надясно. Основният текст е изписан с тъмно мастило, а заглавията с киновар и злато. Заглавното писмо е изписано със злато.

Украса – богата, изискана. Състои се:

¹⁰ DžUROVA, A. *L'enluminaire*, 2008, 489–508.

л. 1обр. – Миниатюра на Йоан Златоуст

л. 2 – заставка тип правоъгълник

Инициали – множество, изпълнени в полихромен цветен стил, оцветени в злато. Т. е. украсата е в стила, разработен, подаден и превърнат от Лука от Бузеу в еталон за писачите от Угровлахия, Метеора, Св. Гора, Александрия, Йерусалим след средата на XVII в. и първата половина на XVIII в. Т. е. тя е характерна за широк регион на Изток от Адриатика, което я прави трудна за локализиране. И въпреки това, Служебникът от Каленич *Greco 1* показва изключително сходство с няколко автографа на Антим от Янина, като в този материал аз ще се огранича само с някои от тях.

Миниатюрата на св. Йоан Златоуст на л. 1обр. представя Литургиста в цял ръст, държащ в ръка свитък, поместен плътно в рамка “тип портик”. Рамката е с широк бордюор, оцветен в синьо, който е запълнен от плетенични ленти, оцветени вътре в червено върху златен фон, покрити със злато, организирани в квадратни блокове “тип кошница”, поместени по седем в страничните ленти на рамките и два в горната. Възлите на плетеницата излизат от двете страни на рамките. Фигурата на Йоан Златоуст и одеждите са изпълнени с перо, като нимбът и само части от нея – бордюорите на горната и долната дреха, маншетите и обувките са оцветени в злато. Лицето е оставено без оцветяване. Свитъкът, който държи Литургистът, влиза в бордюора на дясната част от рамката и част от драперията на горната дреха се включва в страничната лява рамка. Св. Йоан Златоуст е стъпил на ниско подножие, което излиза леко пред очертанията на рамката. Абсолютно идентично е представен Йоан Златоуст в Служебниците автографи на Антим от Янина в манастира *Метаморфози Cod. 508* и в Служебника от манастира Св. Стефан на Метеора, *Cod. 36*, и двата от 1640/41 г., и в трите Литургии от манастира Ивирон (*Cod. 856* от 1637/38 г.), както и *Cod. E 78* от Лаврата на Света Гора от 1638 г.¹¹

Надписите на свитъците в трите ръкописа са абсолютно идентични, както и поместеният в ляво на ореола на три реда текст:

¹¹ *Holy Monastery of Great Meteorou. Transfiguration of Christ the Savior – Holy Meteora, Manuscript Codices, Kalambaka, 2007, ill. 36; Σοφιάνος, Δ. Ζ., 1986, III, 100–102, εικ. 73; Γαλαβάρης, Γ. Ιερά Μονή Ιβήρων Ἐικονογραφημένα χειρόγραφα, Αγίου Όρους, 2000, εικ. 73.*

ὁ ἅγιος Ἰωάννου τοῦ Χρισόστομος. Тук Служебниците от манастира Св. Стефан и от Каленич абсолютно повтарят ред по ред текста. В по-ранните ръкописи с миниатюри на йеромонаха, като например Псалтира от 1634/35 г. от манастира Метаморфози Cod. 217, фигурата и образът на цар Давид са изцяло оцветени, което трудно откриваме в познатите ни след тази дата Служебници на Антим от Янина.¹²

Особено показателни за идентификацията на Служебника от манастира в Каленич с автографите на Антим от Янина са, освен типа писмо и вяза, т. е. украсените заглавия, но и заставката на л. 2, преди началото на Златоустовата литургия. Заставката представлява изтеглен по ширината си правоъгълник, в горните ъгли на който и в средата на горната част, са поместени палметни мотиви. В самата заставка, върху тъмносин фон е развит, силно стилизиран, мотивът на дървото на живота, като част от неговите клони излизат в долната част на рамката. Приликите между заставката на Служебника от Каленич и този от манастира Св. Стефан на Метеора, Cod. gr. 36 от 1640/1641 г. са още по-очевидни. Същото се отнася и до многобройните инициали в двата ръкописа, които, като изключим тези на л. 2 от Служебника от Каленич и л. 5 в ръкописа от манастира Св. Стефан, в който преобладава златото, синьото и киноварът, останалите са изпълнени в синьо, червено и зелено и предимно разработват палметни мотиви и ластари.¹³ Виж подобните заставки и в трите Литургии, Cod. 856 от Ивиرون от 1637/1638 г. както и в Псалтира от Манастира Метаморфози в Метеора, Cod. 217 от 1634/35 г.¹⁴

Всъщност този тип заставки и инициали повтарят с леки модификации, както посочихме още в началото, типова декорация, която Лука от Бузеу използва като орнаментален репертоар и стил в своите ръкописи. В тази насока ще посоча само Служебника от Византийския музей от 1632 г. ВХМ 1621, както и този от Националната библиотека в Атина, Cod. Ath. 836.¹⁵

¹² Σοφιάνος, Δ. Ζ. *Τὰ χειρόγραφα*, 1986, III, εικ. ΛΑ'.

¹³ Γαλαβάρης, Γ. *Ιερά Μονή*, 2000, εικ. 76–77; Holy Monastery, 2007, ill. 19.

¹⁴ Σοφιάνος, Δ. Ζ. *Τὰ χειρόγραφα*, 1986, III, εικ. ΛΑ'.

¹⁵ The World of the Byzantine Museum, Athens 2004, ill. 386; ZOUMBOULI, M. D. *Luc de Buzău*, ill. 36.

Повтарянето в детайли на мотивите в рамката и иконографията на св. Йоан Златоуст в посочените вече ръкописи – автографи на Антим от Янина (Cod. 508 от манастира Метаморфози и Cod. 36 от манастира Св. Стефан – и двата от 1640/1641 г., както и по-ранните Cod. 856 от Ивиرون от 1637/38 г. и Cod. E 78 от Лаврата от 1638 г.), съвпадението на композицията и орнамента в заставките и използваните инициали предимно с растителни мотиви в тези ръкописи, модифицираната палмета с ластари в края на буквите подобна и в други автографи на Антим от Янина, като Псалтира от манастира Метаморфози в Метеора (Cod. 217 от 1634/1635 г.) и особено такива детайли, като дори съвпадението на размера на ръкописа и брой на редовете с този от манастира Св. Стефан на Метеора (Cod. 36 от 1640/41) ни дава основание да отнесем Служебника от Каленич, Cod. gr. 1 също към тази серия от ръкописи, които Антим от Янина създава между 1634/1644 г. Най-вероятно, изхождайки от водните знаци, бихме могли да го ситуираме с голяма доза вероятност, въпреки липсата на последните листи, където е било възможно да е поместен автографът на писача, около 1640 г.

В заключение на тези предварителни бележки за Служебника от Каленич, който се надявам в бъдеще да имам възможност обстоятелно да изследвам, бих искала да отбележа, че той е част от тази засилена продукция на литургични гръцки ръкописи, която се забелязва от втората половина на XVI в. и продължава до първата половина на XVIII в.

Известен факт е, че от втората половина на XVI след близо едно столетие, в което преобладават скромно украсените гръцки ръкописи, се наблюдава свръхпроизводство на илюстрирани ръкописи.¹⁶ Това са обикновено луксозно украсени литургични

¹⁶ Известно е, че ръкописите, създадени през XV–XVI в. (до 70-те години) се отличават със семпла украса от растителни мотиви, оцветени в червено: PATRINELIS, Å. *Ελληνες κωδικογράφια τῶν χρόνων τῆς αναγεννήσεως*, Επετηρίς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου 8–9 (1958–1959), Athènes 1961, 63–65; CANART, Paul. *Scribes grecs de la Renaissance. Additions et corrections aux répertoires de Vogel-Gardthausen et de Patrinélis*, Scriptorium 17 (1963), 56–82; POLITIS-SAKELLARIADOU, Maria. *Λειτουργικά χειρογραφα τῆς ῥσχολης πλοξεουσ στην Κυπρο*, Επετηρίς του Κεντρου επιστημονικῶν Ερευνῶν, XVII, Λευκωσία, 1988–1989, 81–111; Като изключение от тази тенденция се явяват ръкописите, създадени на о. Крит: ROTHE, H. *Textillamination bei einigen Schreibern kretischer Herkunft*, Pa-

книги, правени серийно в Света Гора и в такива манастирски центрове като Синай, Александрия, Крит, Кипър, Метеора, Влахомолдавските княжества, а също и в славянските писачески центрове на Балканите и в Русия. Този последен възход на украсената ръкописна книга се дължи изключително на дейността на Лука от Бузеу и Матей от Мира, на Арсений и Порфирий и техните последователи¹⁷, между които йеромонахът Антим от Янина е един от най-

leografia e codicologia greca (Berlin)Wolfenbüttel 1983) ed. D. HARLFINGER, G. PRATO et al., I-II. Alessandria 1991, I, 355–362, както и ръкописите, свързани с продукцията на гръцката колония във Венеция: *Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente (Secoli XV–XVI). Aspetti e problemi*, ed. BECK, H. G., M. MANOUSSACAS, A. PERTUSI, II, Florence 1977; PERTUSI, A. *L'umanesimo greco della fine del secolo XIV agli inizio del secolo XVI, Storia della cultura veneta, 3.1; Dal primo Quattrocento al Concilio di Trento*, ed. G. ARNOLDI, M. PASTORE STOCCHI, Vicenza 1980, 177–264; GEANAKOPOULOS, D. *Scholars in Venice, Studies in the Dissemination of Greek Learning from Byzantium to Western Europe*, Cambridge – Massachusetts, 1962; CHATZIDAKIS, M. *Les débuts de l'école crétoise et la question de l'école dite italo-grecque*, Etudes sur la peinture post-byzantine, Variorum Reprints, London, 1976; MANOUSSACAS, M. *Aperçu d'une histoire de la colonie grecque orthodoxe de Venise, Θησαυρίσματα* 19 (1982), 7–30. За промените в изработването на ръкописите, настъпили след 70-те години на XVI в. виж: WEITZMANN, Kurt, G. GALAVARIS. *The Monastery of Ste Catherine at Mount Sinai. The Illuminated Greek Manuscripts, I: From the Ninth to the Twelfth Century*, Princeton, 1990; GALAVARIS, G. *The Ornamentation of 15th–16th Century "Sinaitic" Monastery, The Greek Script in the 15th and 16th Century*. International Symposium 7, Athens 2000, 443–463; At the Crossroads of Taste in the 17th Century: Sinai, Crete and Russia, Мoсxoβия; К 60-летию Б. Фонкича. *Проблемы византийской и новогреческой филологии*, Москва, 2001, 147–153.

¹⁷ Подробно за преписването и оформянето на ръкописите от вече споменатите писачи виж: BEZA, M. *Urme românești în răsăritul ortodox*, București 1939; GRONT, G. *Le Chypriote Lucas, Evêque et métropolitte de Valachie (1583–1629)*, Πρακτικά τοῦ προτοῦ Διεθνoῦς κηρολογικού ξηνεδρίου, Λευκοξια, 14–19 απριλίου 1969, тоμος Г. Λευκωξια 1973, 45–47, и посочената литература. За дейността на Лука като калиграф виж: IORGA, N. *La figuration des Evangélistes dans l'art roumain et l'école chypriote-valaque*, in: Buletinul Comissinnii Monumentelor Istorice, XXVI, 1993, 1–4; За Матей от Мира виж: RUSSO, D. *Studi istorice greco române*, I, Bucaresti, 1939, 157–179; CRONT, G. *Le Chypriote Lucas, évêque et métropolitte de Valachie (1583–1629)*, in: Πρακτικά τοῦ προτοῦ Διεθνoῦς κηρολογικού ξηνεδρίου, vol. 3, Nicosia, 1973, 45–47; POLITIS, L. *Un copiste éminent du XVIIe siècle: Matthieu, métropolitte de Myra*, in: Studia Codicologica (Texte und Untersuchungen, 124), Berlin 1977, 375–394; IDEM, *Un centre de calligraphie dans les principautés danubiennes au XVIIe siècle; Lucas de Buzău et son cercle*, in: Dixième Congrès International des Bibliophiles, Athènes, 30 septembre – 6 octobre 1977,

ярките представители. Той принадлежи към по-консервативната група на калиграфите и писачите от XVII–XVIII в., които запазват дълго литургичното писмо, развито на базата на продукцията на Одигоновия манастир в Константинопол и неговите най-ярки представители Йоасаф I, Харитон и Йоасаф II, а в украсата – респектът към цветния византийски стил от класическото средновековие е значително по-малко повлиян от старопечатния орнамент и гръко-венецианския стил, проникнал в редица други ръкописи от поствизантийския период.¹⁸

1–11; виж също: *Persistances byzantines dans l'écriture liturgique du XVIIe siècle*, in: *La Paléographie grecque et byzantine*, Paris, 1977, 371–373, ainsi que l'article de CANART, P. *Les écritures livresques chypriotes du XIe au XVIe siècle* et de POLITI, M. *Λειτουργικά χειρογραφα της εχολής μδοξεν: Επετηρίς*, XVII, 1987–1988, Λεικωξια, 1989; GRATZIOU, O. *Die dekorierten Handschriften des Schreibers Matthaios von Myra (1596–1624)*, Athènes, 1982, 26; ZOUMBOULI, M. D. *Luc de Buzău et les centres de copie de manuscrits grecs en Moldo-Valachie (XVIe–XVIIe siècles)*, Athènes, 1995, с посочената там подробна литература; ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΝ-ΠΟΛΙΤΗ, Μ. *Μαρξiανος καὶ ἀματὴ γραφεὺς τῆς μονῆς Δουξικου*, in: *Αφιερωμά εἰς τὸν κατηγήτη Λίνο Πολίτη*, Θεσσαλονικη, 1978, 39–52; VIKAN, G. *The Walters Lektionary W. 535 (A. D. 1594) and the Revival of Deluxe greek manuscript production after the fall of Constantinople*, in: *The Byzantine Tradition after the fall of Constantinople*, University Press of Virginia, Charlottesville and London, 1991, 181–286; voir aussi: IDEM, *Byzance après Byzance: Luke the Cypriot, Metropolitan of Hungro-Walachia*, in: *The Byzantine legacy in Eastern Europe*, Columbia University Press, New York, 1988, 165–185 (plus concrètement 165–166); voir aussi: IDEM, *Byzance après Byzance: Greek Manuscript Production in Walachia*, in: *Abstracts of papers, Second Annual Byzantine Studies Conference*, Madison Wisc., 1976, 32–33; A. DŽUROVA, *L'étincelle allumée à Chypre*, *ΦΙΛΕΛΛΗΝ Studies in honor of prof. R. Browning*, Venice, 1996, 75–90; ДЖУРОВА, А. “Славянският тип орнамент” в гръцките ръкописи от XVI–XVII век; Що се отнася до влиянието на славянската ръкописна традиция върху гръцките ръкописи на големия лукс от Влахомолдавия виж: *Българският XVI в. Сборник с доклади за българската обща и културна история през XVI в.*, София, 17–20. 10. 1994, София, 1996, 699–714; GALAVARIS, G. *The Problem of the Illustration of Liturgical Texts and the Initial, Byzantine East, Latin West*, in: *Art Historical in honor of Kurt Weitzmann*, Princeton 1995, 355–360; POLITIS, L. *Persistances byzantines dans l'écriture liturgique du XVIIe siècle*. *La Paléographie grecque et byzantine*, Paris, 1977, 1–11.

¹⁸ CHATZIDAKIS, M. *Les débuts de l'Ecole Crétoise et la question de l'Ecole dite italo-grecque*. *Etudes sur la peinture post-byzantine*. Variorum Reprints, 1976, section IV; FONKIČ, B. L. *Grečesko-russkie kul'turnye svjazi v XV–XVII vv. Grečeskie rukopissi v Rossii*, Moscow, 1977; WEYL-CARR, A. M. *Byzantine and Italians on Cyprus: Images from Art*, *Dumbarton Oaks Papers*, 51, 1995, 339–357; DŽUROVA, A. *Le style gréco-vé-*

Резиме

Аксинија Цурова

ЈЕДАН РУКОПИС АНТИМА ЈАНИНСКОГ У МАНАСТИРУ КАЛЕНИЋ (Прелиминарне белешке)

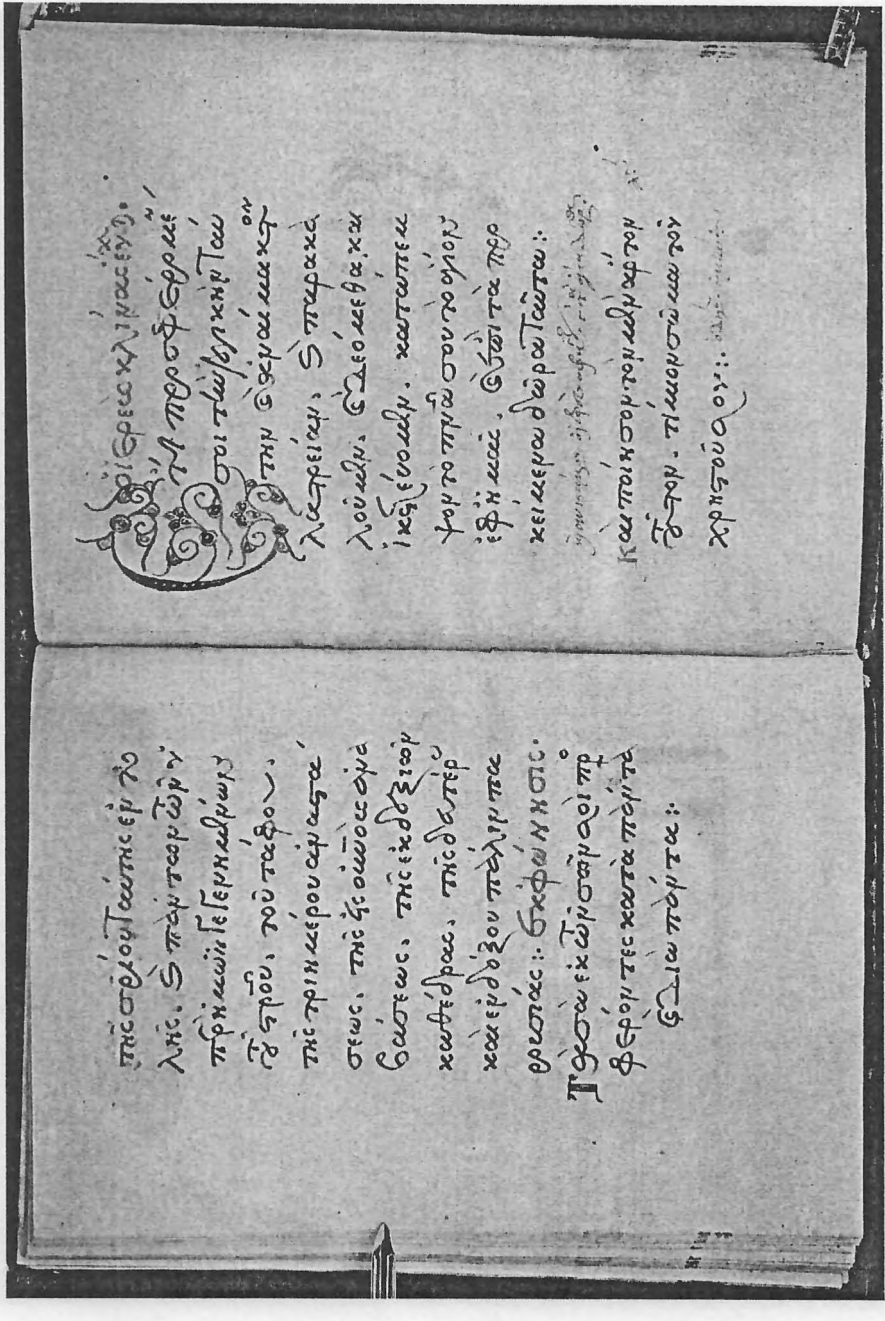
У раду је дат кратак опис рукописа из манастира Каленић. Тај рукопис, који представља Служабник (Литургикон), одликује писарска рука и калиграфско умеће Антима Јанинског. Рукопису недостају последњи листови. На њима је вероватно био запис јер је Антим имао обичај (в., на пример, Suppl. Gr. 242) да наведе место свог рођења – Јанину.

Илюстрации

1. Служебник на Антим от Јанина, манастир Каленич, Greco 1 – минијатура и начало на Литургијата на Йоан Златоуст
2. Служебник на Антим от Јанина, манастир Каленич, Greco 1 – инициал **К** с растителни мотиви
3. Служебник на Антим от Јанина, манастир Каленич, Greco 1 – инициал **О** с растителни мотиви
4. Служебник на Антим от Јанина, манастир Каленич, Greco 1 – инициал **О** с растителни мотиви
5. Служебник на Антим от Јанина, манастир Каленич, Greco 1 – инициал **Е** с растителни мотиви
6. Служебник на Антим от Јанина, манастир Каленич, Greco 1 – инициал **О** с растителни мотиви
7. Служебник на Антим от Јанина, манастир Каленич, Greco 1 – инициал **О** с растителни мотиви
8. Служебник на Антим от Јанина, манастир Каленич, Greco 1 – инициал **К** с растителни мотиви
9. Служебник на Антим от Јанина, манастир Каленич, Greco 1 – на края личат следите от изрязване на листи
10. Служебник на Антим от Јанина, манастир Каленич, Greco 1 – горен капак
11. Служебник на Антим от Јанина, манастир Каленич, Greco 1 – долен капак

nitien dans les manuscrits liturgiques enluminés de Byzance après Byzance. – Actes du Congrès International “La contribution de la langue grecque au devenir européen et universel”, Hérakléion, 15–17 octobre 2001, Hérakléion 2008, 143–167.

Вοις εως κληρονομ^{ια}
 η προφραση
 σοι τω βασιλειου
 την εραμακ^{ον}
 λαφειαν, σπαρακα
 λουλην, ελεολεβακ^α
 ικη εουλην. κατωπε
 φη το πρω σου το οριον
 εφημαε, εβαιτα προ
 κειμενω δωρου ταυτα:
 και ποιησον τον κληρον
 σου. τιμωσων τον
 κληρον σου.

τις σπουδαιος εις το
 λης. σπαρταρωτην
 την κωιτην κληρον
 σου, του ταφου.
 τις τριμηκερου αμαστα
 σεις, τις ερωσασα
 βωστας, τις εκδωστωρ
 κωιτηρας, τις δατηρ
 και ερδωου πελην πε
 ρωτας: εκφωνησας.
Πρω ερωσασασι η
Φρωτες κωιτη παρτα
 εβαι ταυτα:

Τὸ δὲ ἐν ᾧ ποτὴν ἴω τὸ εἶδος
 πικροκαίμου τοῦ χυλοῦ. ἀνε
 μετὰ βαλάντιον πρὸς σου εἶ
 γρά. ἴω. ἀνε. ἴω.

οἱ εἶρεσ ἑστέν χυλοῦ.
 τε γένεσθαι τοῖς
 μετὰ λαμβανέσθαι
 εἰς ἡν τὴν φυχῆς ἴω
 εἰς ἄφ' ἐστράμαρ.
 τῶν. εἰς κοινωρίαν εἶ
 οἴου σου πρὸς. εἰς ἕκαστ
 λεία. αὐτῶν τὴν ἡρώμεν.
 εἰς πικροκαίμου τῶν πρὸς
 σέ. μετὰ εἰσφρίσκει ἡ ἴω

καταχρίσκει. εἰς πρὸς
 εἰς φερόμεν σου τῶν ἴω
 ταῦτα λαμβάνει. ἴω
 εἰς ἐν πρὸς εἰσφρίσκει
 ἴω. πρὸς ποτὴν τὸ εἶδος. ἴω
 πρὸς. ποτὴν τὸ εἶδος.
 πρὸς φησὶν. αὐτὸς ὁ χυλοῦ.
 κερύκει. ἴω. ἴω.
 μετὰ τῶν. ὁμοίως.
 βραχέων. καὶ τῶν
 τὸς πρὸς ἐν πρὸς τὸ εἶδος
 ἴω. εἰς φρίσκει.
 εἰς πρὸς τὸς τῶν παρῶν
 ἀφ' ἑαυτοῦ τῶν ἴω

εὐδὲ πῖας ἐταί πρέπῃ
 παύσασθαι πικρὰ καὶ
 πρῶσκειν οἷοι πρῆ
 ὡς ἀφ' ἑαυτοῦ. Σὺ δὲ παρὰ
 τῷ θεῷ ἀφ' αὐτῶ ἐπινοῦται
 ὡς σου πρῆ. Νῦν Σ
 αἰς Σ εἰς τοῦ ε
 αἰὼν ἡσαστ
 αἰὼν ἡσαστ
 αἰὼν ἡσαστ

